

Közös katalogizálás Németországban*

A közös (osztott) katalogizálás bevezetése ma nagyon időszerű téma Magyarországon. Németországban nem a közös katalogizálás bevezetése, hanem annak megújítása időszerű sok nagy tartományban; a régi, a 80-as években beindított közös katalogizálási rendszerek hardverje és szoftverje ugyanis mára mind műszakilag, mind erkölcsileg elavult. Az Ameritech Library Services Horizon elnevezésű, Európában a Dynix GmbH által forgalmazott integrált könyvtári rendszere a változtatás egyik kiválasztott eszköze, mivel egyrészt fenntarthatók általa a meglévő szolgáltatások, másrészt nyit a világ felé, ugyanis nyílt rendszerekre és szabványokra (Unix, SQL, Z39.50, UNICODE, ILL, MARC, HTML) épül.

Bevezetés

Németországban a könyvtári hálózatokat – egyéb célok mellett – azért hozták létre, hogy a könyveket és egyéb dokumentumokat közösen katalogizálják. Mára az eredeti célok kibővültek. A könyvtári hálózatok már nemcsak a nagy, közös katalógusok előállításával, üzemeltetésével és könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkoznak, hanem egyre inkább előtérbe kerül az elektronikus adatbázisok és a teljes szövegű elektronikus dokumentumok közösen nyújtott kínálata is. Ha a német tartományi hálózatok lépést szeretnének tartani a fejlődéssel, változtatniuk kell. Erre a felismerésre eljutva a német tartományok könyvtárai olyan szoftver közös beszerzésére fogtak össze, amellyel egyrészt jól működő közös katalogizálásukat folytathatják, másrészt magasabb szinten kapcsolódhatnak be a világ elektronikus vérkeringésébe. Ma már a könyvtárak – és az olvasók – egyetlen felületen át akarják az információkat elérni, legyen az akár náluk, akár bárhol a világon. Erre csak olyan szoftverek képesek, amelyek nyílt rendszerekre és szabványokra építenek, mint a Unix operációs rendszer, az SQL nyelven lekérdezhető relációs adatbázisok, a háromlépcsős kliens-szerver architektúra és az objektumorientált programozási nyelvek.

A németországi közös katalogizálás rövid története a kezdetektől máig

A közös katalogizálás kezdetei Németországban a 70-es évek elejére nyúlnak vissza. Bajorország járt az élen, mert 1970-ben ott hozta létre offline rendszerben a regensburgi és augsburgi

egyetemi könyvtár az első közös katalogizálási rendszert (BVB = Bibliotheksverbund Bayern = Bajor Könyvtári Hálózat). 1971-ben hozták létre a német közös folyóirat-adatbázist (ZDB = Zeitschriftendatenbank). 1973-ra esik Észak-Rajna-Vesztfália tartomány offline közös katalógusának (HBZ-Verbund = Hochschulbibliothekszentrum des Landes Nordrhein-Westfalen = Észak-Rajna-Vesztfália Felsőoktatási Könyvtári Központja), 1974-re a hamburgi közös katalógusnak (HBV = Hamburger Katalogisierungverbund), 1982-re Alsó-Szászország tartományi hálózatának (NBV = Niedersächsischer Bibliotheksverbund), 1983-ra Baden-Württemberg Délnyugat-német Könyvtári Hálózatának (SWB = Südwestdeutscher Bibliotheksverbund) létrehozása.

1984 annyiban fordulópont, hogy a bajor közös katalógus online rendszerre tért át. Észak-Rajna-Vesztfáliában ez 1985-ben, Baden-Württembergben pedig 1986-ban történt meg. 1986-ban alapították meg a hesseni közös katalógust (HEBIS = Hessisches Bibliotheksinformationssystem = Hesseni Könyvtári Információs Rendszer). 1991-ben Németország újraegyesülése után Szászország Baden-Württemberghez, Szász-Anhalt Alsó-Szászországhoz csatlakozott. Mecklenburg Hamburggal és Brémával együtt megalakította az Északnémet Könyvtári Hálózatot (NBV = Norddeutscher Bibliotheksverbund).

A 90-es évek közepére az olajozottan dolgozó, nagy „mainframe” gépeket terminálokkal működte-tő hálózati rendszerek kezdtek elavulni, kezdték elérni kapacitásuk felső határait. Alsó-Szászország és a Német Nemzeti Könyvtár (Deutsche

*A cikk egy része előadás formájában elhangzott a Networkshop '98 konferencián Győrben.

Bibliothek) 1993-ban bevezette a holland PICA rendszert. 1994-ben ugyanerre az elhatározásra jutott az Északnémet Könyvtári Hálózat (NBV), Thüringia Alsó-Szászországhoz csatlakozott, a hesseniek pedig 1995-ben tértek át a PICA-ra.

1994-ben érelődött meg négy másik tartományban az a gondolat, hogy együttműködnek meglévő rendszereik lecserélésében. Együtt választják ki, veszik meg, vezetik be mindenütt a kor követelményeinek megfelelő újabb rendszerüket. Ez a négy katalógus a BVB, az SWB, a HBZ és a DBI (DBI = Deutsches Bibliotheksinstitut = Német Könyvtári Intézet katalógusa). 1995-ben kooperációra léptek, és 1996-ban a Dynix cég Horizon rendszere mellett döntöttek [4]. A Horizont az Ameritech Library Services (ALS) USA-beli cég fejleszti, de a Dynix – amely az ALS-től jogilag és pénzügyileg független – is részt vesz 1995-től a fejlesztésben, és a Horizont önállóan is forgalmazza. A szerződést a Horizon megvételéről 1997 augusztusában írták alá, és a tervek szerint 1998 júliusában kezdik meg a próbaüzemet.

Az 1. ábrán látható térkép mutatja be, és az 1. táblázat sorolja fel az egyes tartományokat, és közös katalogizálást megvalósító hálózataikat.

A németországi közös katalogizálási rendszerek jellemzői

A német tartományok közös katalógusaira az jellemző, hogy minden részt vevő könyvtár egyetlen közös (központi) adatbázisban katalogizál, oly módon, hogy ha a katalogizálni kívánt dokumentum rekordját megtalálja a közös adatbázisban, akkor csak a könyvtár kódját vagy állományadatait kapcsolja a meglévő rekordhoz, ha pedig nem találja meg, létrehozza a megfelelő rekordot (természetesen szintén kódjával, illetve állományadataival ellátva). Saját helyi rendszerük céljára egyes könyvtárak (sőt általában minden részt vevő könyvtár) online vagy kötegelt üzemmódban letölthetik azokat a rekordokat, amelyeket az adott időszakban ők hoztak létre a központi adatbázisban, vagy amelyekhez hozzáírták lelőhelykódjukat vagy állományadataikat [2].

A továbbiakban csak a Horizonra 1998-ban áttérő közös katalógusokról lesz szó.

Az egyik régi rendszer – az SWB részletesebben

A négy együttműködésre lépő tartomány rendszerei közül részletesebben a baden-württembergi közös katalógust mutatjuk be. Mindegyik tartományi hálózatra jellemző azonban az, hogy van egy, a könyvtáraktól független központi szervezet a hálózatban folyó munkafolyamatok szervezésére, irányítására, összefogására.

A baden-württembergi Bibliotheksservice-Zentrum (Könyvtári Szolgáltatóközpont, a továbbiakban BSZ) önálló intézmény, egyetemektől vagy könyvtáraktól független, fenntartója a Tudományos, Kutatási és Művészeti Minisztérium Baden-Württembergben. A közös katalogizálásban részt vevő, de nem a tartományhoz tartozó, pfalzi, Saarvidéki és szászországi könyvtárak részvételi díjat fizetnek, a keresés azonban mindegyik résztvevő számára ingyenes.

A BSZ feladatai közé tartozik a részt vevő könyvtárak helyi számítógépes rendszereinek beszerzése és azok használatában segítségnyújtás, a tartományi közös katalógus működtetése, számítógépes programok fejlesztése és karbantartásuk a tudományos könyvtárak számára, lelőhelyadatok szolgáltatása a közös katalógusban részt vevő könyvtárak számára, és nem utolsósorban a könyvtárközi kölcsönzés szervezése és lebonyolítása Dél-Németországban.

A közös katalógus működtetése részletesebben az alábbiakat jelenti:

- A bibliográfiai adatbázis üzemeltetése és karbantartása.

1. ábra A németországi tartományok közös katalógusai

1. táblázat

A legnagyobb németországi közös katalógusok adatai

A közös katalógus neve	Alapítás, offline	Online üzem	Új rendszer
BVB = Bibliotheksverbund Bayern (Bajor Könyvtári Hálózat) <i>http://www-opac.bib-bvb.de:80/cgi-bin/bvbsuche.cgi</i>	1970 – alapítás 1982 – egész tartomány	1984	Horizon 1998
HBZ = Hochschulbibliothekszenrum des Landes Nordrhein-Westfalen (Észak-Rajna-Vesztfália Felsőoktatási Könyvtári Központja) <i>http://www.hbz-nrw.de/hbz/Komma.html</i>	1973 – alapítás	1985	Horizon 1998
HBV = Hamburger Katalogisierungsverein (Hamburgi Közös Katalógus Egyesület), jelenleg GBV	1974 – alapítás		
SWB = Südwestdeutscher Bibliotheksverbund (Délnyugat-német Könyvtári Hálózat) Szászország csatlakozott <i>http://www.swbv.uni-konstanz.de/CGI/cgi-bin/opacform.cgi</i>	1983	1986 1991	Horizon 1998
BMV = Berliner Monographienverbund (Berlini Monográfia Hálózat), jelenleg BVBB = Bibliotheksverbund Berlin-Brandenburg (Berlin-Brandenburg Könyvtári Hálózata) <i>http://www.dbi-berlin.de/de/ibas/bvbb/bvbb-00.htm</i>	1984 – alapítás 1985 – indulás	1987	Horizon
NBW=Niedersächsischer Bibliotheksverbund (Alsó-Szászország Könyvtári Hálózata), jelenleg GBV Szász-Anhalt csatlakozott	1982	1984 1991	PICA 1993
HEBIS = Hessisches Bibliotheksinformationssystem (Hesseni Könyvtári Információs Rendszer) <i>http://webopac.server.uni-frankfurt.de:4648/</i>	1986	1987	PICA 1995
NBV = Norddeutscher Bibliotheksverbund (Északnémet Könyvtári Hálózat), Bréma, Hamburg, Mecklenburg-Előpomeránia és Schleswig-Holstein, jelenleg GBV		1991	
GBV = Göttinger Bibliotheksverbund der Länder Bremen, Hamburg, Mecklenburg-Vorpommern, Niedersachsen, Sachsen-Anhalt, Schleswig-Holstein und Thüringen (Bréma, Hamburg, Mecklenburg-Előpomeránia, Alsó-Szászország, Szász-Anhalt, Schleswig-Holstein, Thüringia Könyvtári Hálózata) <i>http://www.brzn.de/cgi-bin/nph-wwwredir/www.brzn.de:35651/</i>			PICA 1996

- A tartományi központi adatbázis hálózati elérésének biztosítása.
- Adatszolgáltatás a résztvevőknek (adatcsere online és offline módon).
- Adatátvétel más tartományok közös katalógusából, egyes részt vevő könyvtárakból.
- Segédanyagok előállítása (adatformátumok, példagyűjtemények, felhasználói dokumentációk, műszaki útmutatók).
- Konverziós tervek segítése.

A BSZ rendszeresen publikál, kiadványokat jelentet meg, részt vesz a tartományokat összekapcsoló fórumok, mint pl. az Arbeitsgemeinschaft der Verbundsystem (Tartományi Hálózatok Munkaközössége) munkájában stb.

Működtet:

- egy WWW-szervert, ahol a segédanyagokat, publikációkat, statisztikákat, jelentéseket stb. tartják, és ahonnan az OPAC elérhető;
- egy virtuális médiaszervert az elektronikus dokumentumok (disszertációk, dolgozatok stb.)

számára (A virtuális médiaszerver anyagát a Dublin-Core alapján teszik kezelhetővé);

- egy FTP-szervert, ahonnan a segédanyagokat le lehet tölteni;
- e-mail levelezőlistákat.

A BSZ-nek 49 állandó dolgozója van: 27 a központban, Konstanzban, és 22 Stuttgartban, akik a tartomány könyvtárközi kölcsönzését irányítják, és a közös katalógus szerkesztési munkáiban vesznek részt. 1997-es adatok szerint 576 könyvtár vett részt a közös katalógus építésében, köztük 1 tartományi és egyetemi könyvtár (Drezda), 3 tartományi könyvtár (Karlsruhe, Speyer, Stuttgart), 13 egyetemi könyvtár, 434 az egyetemi könyvtárakhoz tartozó intézeti könyvtár, és 125 további könyvtár (főiskolák, múzeumok, levéltárak, gimnáziumok stb.), valamint 438 egyéb könyvtár, amelyeknek csak időszakikiadvány-állománya szerepel a katalógusban.

A katalógus-adatbank nagysága; a hardver és szoftver (1997-es adatok)

Bibliográfiai rekord: 5 368 000 (ebből monográfia 5 030 000, időszaki kiadvány 338 000)

Állományadat: 13 449 000 (ebből monográfia 12 625 000, időszaki kiadvány 825 000)

Személynevek besorolási rekordjai: 1 683 000

Testületi nevek besorolási rekordjai: 599 000

Tárgyszórekordok: 713 000

Külső forrásból (pl. nemzeti bibliográfiákból) származó rekordok: 4 871 000

Hardver és szoftver

Gép: Siemes-Nixdorf H90-D2 a konstanzi egyetem számítóközpontjában;

Szoftver: a DABIS cég BIS szoftverje;

Katalogizálás: speciális terminálemulációk (BIB-WORK, ANSINET), illetve Windowsra (KatWin) és OS2-re (KatOS) kifejlesztett katalogizáló kliensek;

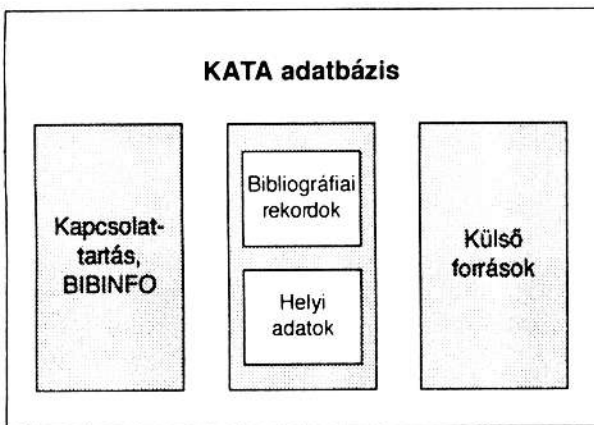
Keresés: telenet módban soros lekérdezés vagy WWW böngészők.

A közös katalógus használata 1997-ben

- 70,7 % – rekordok átvétele a közös katalógusból;
- 5,3 % – külső adatok átvétele (Német Nemzeti Bibliográfia, LC English Books, Brit Nemzeti Bibliográfia, ZDB);
- 24% – saját, új katalogizálás.

Adatbázis-kínálat

- Katalogizáló adatbázis az aktív katalogizáláshoz (KATA – lásd 2. ábra).
- Kereső adatbázis a tájékozódásra és könyvtárközi kölcsönzéshez, a katalogizáló adatbázis naponta készített másolata (RECH).
- Demo adatbázis bemutatókhoz, oktatáshoz kisebb állománnyal (DEMO).

2. ábra A KATA adatbázis szerkezete

A kapcsolattartás a könyvtárak közti üzenetváltást jelenti, a katalogizáló könyvtáros minden rekordhoz tehet megjegyzéseket, amelyeket a többi könyvtár olvashat, megválaszolhat. Ezt a lehetőséget a hibás bibliográfiai rekordok javításánál lehet különösen jól kihasználni, hiszen a teljes rekordot csak az azt létrehozó könyvtár javíthatja (a jogosultságokat lásd később). Ehhez a logikai egységhez tartozik a részt vevő könyvtárak adatainak nyilvántartása is (BIBINFO).

A külső források (lásd fent) jelentik az összes betöltött, nem az SWB-ben létrehozott adatot. Németországban az egységesített besorolási adatoknak megvannak országos szinten az adatbázisaik. A Deutsche Bibliothek gondozza a személynevek adatbázisát (PND = Personennamendatei) és a tárgyszavak szabályozott adatbázisát (SWD = Schlagwortnormdatei), a Deutsches Bibliotheks-institut pedig a testületi nevek adatbázisát (GKD = Gemeinsame Körperschaftsdatei) és a folyóirat-adatbázist (ZDB = Zeitschriften-datenbank, vagyis a német könyvtárakban fellelhető német, illetve külföldi folyóiratok adatbázisa). Ezek a rekordok átemelhetők a tartományi közös katalógusba, és helyi adatokkal kiegészíthetők.

A középső „négyezőgről”, vagyis a bibliográfiai rekordokról és helyi adatokról részletesebben lásd a 3. ábrát.

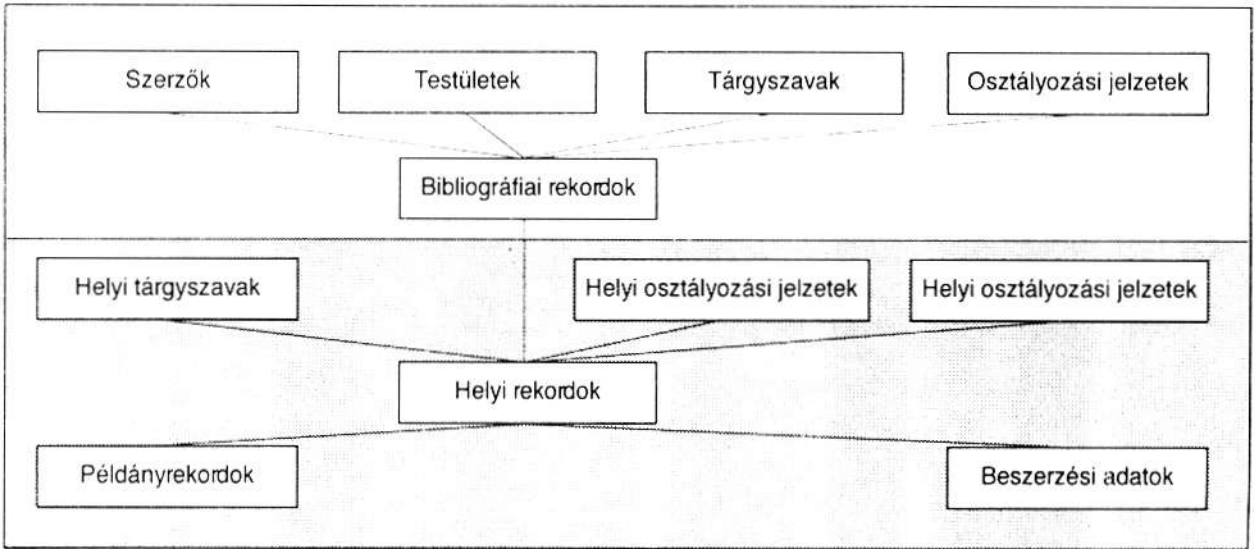
A bibliográfiai rekordok fájlja össze van kapcsolva a helyi rekordok fájljával, illetve az egységesített besorolási adatok fájljaival. A helyi rekordok fájlja is össze van kapcsolva a helyi tárgyszavak és osztályozási jelzetek fájljaival, illetve a példány- és beszerzési adatokkal.

Együttműködés más adatbázisokkal

Az aktív közreműködők időszakikiadvány-adatait heti fájlvitellel átveszik a feljebb ismertetett ZDB-ből, amely mint közös katalógus és lelőhelyjegyzék ezeket eleve tartalmazza. Szintén hetente aktualizálják a személynevek, testületi szerzők, tárgyszavak fájljait. Terminálemulációs programokkal azonban a személynevek, tárgyszavak adatbázisa online is elérhető.

Formai feldolgozás és tartalmi feltárás, javítási jogosultságok

A formai feldolgozást a RAK-WB (Regeln für die alphabetische Katalogisierung = Szabályzat a betűrendes katalogizáláshoz) alapján végzik. 1992-től bevezették a tárgyszavas tartalmi feltárára az RSWK-t (Regelwerk für den Sachwortkatalog = A tárgyszókatálógus szabályzata). Minden könyvtárnak joga van saját adatainak javítására. A más könyvtárak által előállított rekordok-

3. ábra A legfontosabb fájlok

ra vonatkozó változtatási kívánságokat-javaslatokat online az ún. REM-ek (megjegyzések) segítségével lehet az illetékes könyvtárnak továbbítani.

A bibliográfiai rekordok létrehozásukkor kétszintű besorolást kaphatnak. Az *I* szint a közbenső szint, ez az ideiglenes leírást jelenti. *I* szintet kap minden gyarapításhoz használt segédanyag alapján létrehozott vagy konvertált, vagy csak minimális adatot tartalmazó rekord. Az *I* szintű rekordokat minden könyvtár javíthatja. A *K* szint a végleges leírás szintje. *K* szintű rekordot csak a létrehozó könyvtár javíthat. A többi könyvtár csak javítási igényt jelenthet be ezekre a rekordokra.

Az egységes besorolási adatokkal kicsit más a helyzet. Ha a részt vevő könyvtár létrehozott egy új személynévrekordot, akkor az *I* szintet kap, vagyis bármelyik könyvtár javíthatja addig, míg a BSZ-ben működő szerzői szerkesztőség nem egységesíti a rekordot, amely ezzel *K* szintet kap. A testületi nevek rekordjai szintén *I* szintet kapnak létrehozásukkor. Ezeket azonban nem a BSZ egységesíti, hanem havonta elküldik őket az országos testületinév-szerkesztőségbe, amely a rekordokat egységesítve küldi vissza. A *K* szintű egységes besorolási adatrekordokat a résztvevők már nem javíthatják.

Jóllehet a helyi rekordok egy közös fájlban vannak, az egyes rekordokat szintén csak a létrehozó könyvtárak változtathatják.

A közös adatbázis és a helyi rendszerek kapcsolata

A közös katalogizálásban részt vevő könyvtárak a bibliográfiai leírásokat egységes szabályok és eljárások szerint viszik be a közös adatbázisba, de számukra természetesen az is nagyon fontos,

hogy saját rekordjaikat minél hamarabb megkapják. Az adatátvitelt a BSZ szervezi. Kétféle eljárást dolgoztak ki: egyes helyi rendszereknél (BISLOK, a BIS lokális változata) megoldható volt a rekordok egyidejű átemelése, vagyis az azonnali használat a helyi rendszerekben. A többi rendszer saját rekordjait a rendszernek megfelelő adatformátumban FTP-vel kapja meg megállapodás szerinti időközben (naponta, hetente stb.). Mivel sokféle helyi rendszer létezik, többféle exportformátumot fejlesztettek ki. Az adatátvitel nagyságára jellemző 1995-ös adatok: 33,3 GB adatexport, 1094 könyvtárnak, ebből FTP-vel 1082, lemezzel vagy szalaggal 12 könyvtár.

A régi rendszerek leváltásának szükségessége

A jelenleg (1998 márciusa) még működő rendszerek leterheltsége a legtöbb közös katalógusban olyan mértékű, hogy új aktív résztvevőket nem tudnak már felvenni a meglévő könyvtárak közé. Az aktív bevitt jelentő katalogizáláson kívül a résztvevők a katalogizáló adatbázis másolatát érik el keresési célokra. Pl. Észak-Rajna-Vesztfáliában ezt a kereső adatbázist csak kis mértékben tudják más felhasználók részére (pl. Internetről) rendelkezésre bocsátani. Itt 1000 végállomást szolgál ki a rendszer, s ezeknek egyidejűleg kétharmada lehet aktív [4].

A régi rendszerek nem bővíthetők tovább. Az annak idején beszerzett Siemens központi számítógépek (Siemens-Nixdorf H90-A2 Észak-Rajna-Vesztfáliában, Baden-Württembergben) épphogy működőképesek még az annak idején tervbe vett-nél jóval nagyobb napi terhelésekkel. Naponta

túlterhelési jelenségek, percekre nyúló válaszidők figyelhetők meg.

Döntő hiányosság, hogy nincs többprocesszoros gépen végzett párhuzamos adatfeldolgozás. Ezenkívül hiányzik minden lényeges kommunikációs lehetőség más helyi, régióbeli vagy még távolabbi rendszerrel, mert a rendszerek zártak.

Követelmények az új rendszerrel szemben

A kooperációban részt vevő könyvtári hálózatok tartományi központjai dolgozták ki az új rendszerrel szemben támasztott követelményeket a következő könyvtárosi munkaterületeken:

- formai és tartalmi feltárás,
- közös katalógus-OPAC,
- Internetbe kapcsolódás,
- könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás,
- teljes szöveg- és képtárolás,
- interfészek a helyi rendszerekhez, más tartományi rendszerekhez, országos adatbázisokhoz stb.

A követelmények teljesítése a Horizon integrált rendszerrel

A Horizon a Sybase relációs adatbázis-kezelőt használja. A Sybase szigorúan kliens-szerver felépítésű adatbázis-kezelő rendszer, a Horizon pedig az adatbázis és az alkalmazási szintek között kizárólag a szabványos SQL nyelvű lekérdezéseket alkalmazza, amivel biztosítja az adatbázis függetlenségét. Szerverként különböző gyártók gépei jöhetnek szóba, így IBM, SUN, Hewlett-Packard stb. A Unix platformok mellett az SQL-Server futhat Windows NT alatt is. A felhasználó tehát igényei és lehetőségei szerint válogathat a piacon rendelkezésre álló számítógépek, illetve operációs rendszerek között.

1995-ben még kétségbe vonták a relációs adatbázisok könyvtári adatbázisként való alkalmazhatóságát, hogy azok az óriási adattömegnek, a nagyrészt szöveges adatoknak és a gyakori változtatásoknak megfelelnek-e. Ezért a Bonni Egyetem III. Informatikai Intézete az Észak-Rajna-Vesztfáliei Felsőoktatási Könyvtári Központ munkatársaival együtt átfogó tesztekkel hajtott végre, és megállapította, hogy a relációs adatbázisok megfelelnek akkora könyvtári közös katalógus célját szolgáló adatbázisok kezelésére, mint amilyenekkel a tartományok már rendelkeznek [4].

A Horizon 5.1 moduljai: katalogizálás, állománygyarapítás, kölcsönzés, időszaki kiadványok nyilvántartása, adminisztráció, OPAC. További kiegészítő szoftverek: WinPAC (Z39.50 kliens a Z39.50 adatbázisokhoz), WebPAC (szerverszoftver: átjáró [gateway] a Z39.50 és HTML között), Netpublisher (HTML-oldalak előállítására szolgáló program). Az 5.2 verzió tartalmazza majd a könyvtárközi kölcsönzést és dokumentumszolgáltatást (RSS = Resource Sharing System), valamint a képek és teljes szövegek kezelését is.

Formai és tartalmi feltárás

A Horizon megfelel a német katalogizálási szabványoknak (RAK, RSWK), de bármikor át lehet térni más szabványokra (pl. AACR2) is. A már meglévő USMARC és UNIMARC adatcsereformátumok mellé kidolgozták a német MAB, illetve továbbfejlesztett változata, a MAB2 adatformátum szerinti import- és exportlehetőségeket is. A rekordok UNICODE karakterkészletű bevitel, keresése, tárolása meg van oldva.

A könyvtárosi keresési lehetőségek főbb jellemzői: keresés kulcsszavak szerint, csonkolás, maszkolás, minden bibliográfiai mező indexelhetősége, egyszeres és többszörös indexek, diakritikus jelek használatának lehetősége, a keresési történet rögzítése és visszahívhatósága, a különböző keresési szempontok összekapcsolása, keresés több mezőben, logikai, aritmetikai, közelségi operátorok használata, a találatok különböző külső formátumok (ISBD, MAB2, MARC, az egyes tartományok külső formátumai) szerinti megjelenítése, a találati listák rendezhetősége, szűkítése, ha nincs találat, akkor automatikus továbbkeresés stb.

A katalogizálás főbb jellemzői: a jogosultságok beállítása a közös katalógushoz való hozzáféréshez, javításhoz, törléshez, úrlapos beviteli mód, a találati eredmények átvétele változtatásokkal és azok nélkül, beállítható duplumszűrés mind köteget, mind offline eljárások esetén.

A grafikus felület főbb jellemzői: egér- és billentyűhasználat, az ablakok nagyságának változtatása, sűgő, szabadon beállítható beviteli képernyők a dokumentum hordozójának, a bibliográfiai leírás szintjének, és a könyvtáros feladatkörének megfelelően. Automatikus kapcsolat a besorolási adatokkal, a rekordkapcsolatok, a bibliográfiai leíráshoz kapcsolódó helyi rekordok megjelenítése.

A levelezőrendszer főbb jellemzői: javítások kérése, a könyvtárak egymás közti és az országos egységes besorolási adatbázisokkal történő kommunikációja, kapcsolat a levelek, a javítandó rekordok, a felhasználók listái és a levélarchívumok között.

A közös katalógus OPAC-ja

Lehetőségei lényegében megegyeznek a könyvtárosi keresés lehetőségeivel, vagyis:

- az adatbázisokban felhasználóbarát felületen, a végrehajtást illetően pedig SQL-lel vagy a Z39.50 protokoll segítségével lehet keresni;
- egyszerre több adatbázis párhuzamosan kereshető;
- a könyvtárosi keresésnél felsorolt összes mód használható (indexek, csonkolás, operátorok stb.).

A különbség a könyvtárosi kereséssel szemben:

- a felhasználói felület: a HTML-en alapuló WWW-OPAC, ezáltal független a hardvertől és az operációs rendszertől, nem kell hozzá semmilyen kliens szoftver;
- a hozzáférés nyíltsága: tetszőleges böngészővel Interneten keresztül elérhető;
- a könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás közvetlenül lebonyolítható, a könyvtárak címlistája megjeleníthető.

Internetbe kapcsolódás

Az Internetbe kapcsolódást három szoftver biztosítja: a WebPAC, a Netpublisher, a web.sql.

A szerveren futó WebPAC szoftver lehetővé teszi a Horizon adatbázis kereshetőségét tetszőleges Internet-böngészővel. A Horizon 5.1 verziójával kezdődően a WebPAC a Horizon OPAC-ja. A WebPAC-on keresztül más Z39.50 adatbázisok is kereshetők. A HTML nyelv segítségével a képernyők és parancsok az igények szerint kialakíthatók. A „hook to holdings” (kapcsolat az állománnyal) opcióval az OPAC találati és az állományadatok között kapcsolat létesíthető.

A Netpublisher révén, amelynek sok hasznos szolgáltatása van, saját web-oldalak készíthetők. A saját könyvtár így a HTML nyelv megtanulása nélkül bemutatható az Interneten.

A Sybase web.sql terméke „élő” kapcsolatot teremt a Horizon adatbázissal, és dinamikus web-oldalakat küld a böngészőprogramnak (pl. Netscape). A web.sql lehetővé teszi SQL nyelven vagy Perl programozási nyelven megadott lekérdezések beágyazását a HTML oldalakba.

Könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás

Az ún. RSS-t (Resource Sharing System), azaz a könyvtárközi kölcsönzést és dokumentumszolgáltatást végző önálló rendszert a Dynix a Horizon mellett kínálja a könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás céljára. Az RSS be van ágyazva a közös katalógus OPAC-jába, és interfé-

szekkel kapcsolódik a helyi kölcsönző rendszerekhez. Így a dokumentumok kölcsönzési állapota állandóan aktualizálódik, és meg van oldva az adatok átvétele a közös adatbázisból a helyi rendszerekbe és fordítva.

A felhasználó a WebPAC-on keresztül önállóan, a könyvtári személyzet segítsége nélkül is indítványozhat könyvtárközi kérést, miután a kérést elvégezte a helyi állományban vagy a társ-könyvtárak állományában, vagy tetszőleges Z39.50 adatbázisban (kereskedelmi dokumentumszolgáltatók, hírügynökségek, más külső források), és a kérés állapotát nyomon követheti.

Az RSS rendszer nemcsak a felhasználónak kedvező, hanem természetesen a könyvtáros munkáját is megkönnyíti, akinek nem kell kísérő-cédulák kitöltésével bajlódnia, a kéréseket figyelemmel kísérheti, jelentéseket nyomtathat stb.

A saját könyvtárban online rendelkezésre álló teljes szövegek (cikkek) egy ún. képszerverten vannak rajta szkennelt formában, és össze vannak kapcsolva a dokumentum referátumával, és annak a folyóiratnak a bibliográfiai leírásával, illetve lelőhelyadataival, ahonnan a teljes szöveg származik. A felhasználó másolatokat kérhet közvetlenül a nyomtatójára, illetve faxkészülékére.

Teljes szöveg és képtárolás

A teljes szövegek és a képek kezelésére, keresésére a Dynix a kanadai Fulcrum cég termékeit kapcsolja hozzá a Horizonhoz. A Fulcrum teljes szövegek keresésére állít elő szoftvereket, legyenek azok a szövegek akár strukturálatlanok (pl. Word-dokumentumok), akár strukturált adatbázisok rekordjai. A Fulcrum-alkalmazások messzeemenően integrálhatók a szokványos könyvtári eljárásokba, vagyis:

- a hagyományos katalógus és a teljes szövegek keresése ugyanarról a felületről lehetséges;
 - a katalógusadatokból közvetlenül el lehet érni a teljes szövegeket;
 - a teljes szövegek éppúgy, mint a katalógusadatok, Sybase adatbázisban vannak.
- Ezzel a lehetőséggel a közös katalógusokból közös információs katalógusok lesznek, vagyis teljesülnek az alábbi célok:
- a hagyományos könyvtári anyagok kibővülnek elektronikus publikációkkal, teljes szövegekkel és multimédia-dokumentumokkal;
 - az információs szolgáltatás képanyagokkal egészül ki a bibliográfiai leírásokkal összekapcsolva;
 - közvetlen hozzáférés valósul meg az elektronikus formában meglévő primer dokumentumokhoz.

A közös katalogizálás kapcsolódási pontjai (interfészei)

A könyvtári információs rendszerek csak akkor tudnak közép- és hosszú távon fennmaradni, ha nyílt és szabványosított kommunikációs kapcsolódási pontokkal rendelkeznek. Ez érvényes a német közös katalogizálási projektekben részt vevő könyvtárak közötti kommunikációra, de éppúgy érvényes a német tartományok összekapcsolódására, és a világgal való kapcsolatukra. A integrációk csak akkor tudnak megmaradni, ha nemzetközileg elismert és használt szabványokon alapulnak. Az alább felsorolt interfészkövetelmények teljesítésének különös jelentősége van a tartományi közös katalógusokban. A központi szerep a Z39.50 protokollnak jut.

- Online adatcsere a közös katalógus és a helyi rendszerek között.
- Katalogizálás Horizon klienssel az országos besorolási adatok és időszaki kiadványok adatbázisaiban (PND, GKD, SWD, ZDB).
- Katalogizálás a közös katalógusban az országos adatbázisok felől.
- Könyvtárközi kölcsönzés közvetlenül az OPAC-ból.
- Keresés a közös katalógusban a WWW-n keresztül.
- A katalogizált bibliográfiai leírások összekapcsolása multimédia adatbázis-tartalmakkal.
- Offline adatszállítás a résztvevőknek és más adatkérőknek.

A német tartományok együttműködése a Horizon révén egymással és az országos adatbázisokkal

Mivel a Deutsches Bibliotheksinstitut is a Horizontot fogja használni, a testületi nevek adatbázisát (GKD) és az időszaki kiadványok adatbázisát

(ZDB) a későbbiekben online is elérjük a tartományok, a rekordokat online átvehetjük, feleslegessé válik ezeknek az adatbázisoknak a betöltése a közös katalógusokba. A személynevek (PND) és tárgyszavak (SWD) adatbázisát a Deutsche Bibliothek tartja fenn. Ők a PICA rendszert használják. Velük is megvalósítható a közvetlen online adatcsere a Z39.50 protokoll alapján.

Reméljük, hogy a fentiek jól hasznosíthatók lesznek a hazai közös katalogizálás gyakorlatában, és így a MOKKA – Magyar Országos Közös Katalógus – létrehozása során is.

Irodalom

- [1] BURMEISTER E.–VARGA K.: A közös katalogizálás múltja, jelene, jövője és megvalósítása Németországban a Horizon integrált rendszer segítségével. = Networkshop '98 konferencia. Győr, 1998.
- [2] VAJDA E.: Osztott (közös) katalogizálás Magyarországon. = Networkshop '97 konferencia. Keszthely, 1997.
- [3] SÜDWESTDEUTSCHER BIBLIOTHEKSVERBUND: SWB-Kompakt: Entwicklung, Struktur, Leistungen. Konstanz, Bibliothekservice-Zentrum Baden-Württemberg, 1996.
- [4] Das HBZ auf dem Weg zu einem neuen Verbundsystem. Internet: <http://www.hbz-nrw.de/hbz/nsys/oli2.html>
- [5] Az SWB (Südwestdeutscher Bibliotheksverband) és a HBZ (Hochschulbibliothekszentrum Nordrhein-Westfalen) web-lapjai: <http://www.swbv.uni-konstanz.de/> és <http://www.hbz-nrw.de/>

Beérkezett: 1998. IV. 9-én.

Törvény az internetes szerzői jogokra

A Kongresszus április végén elfogadta azt a törvényjavaslatot, amely kiterjesztené az online terjesztett szoftverek, publikációk és zenék védelmét, ugyanakkor csökkentené az Internet-szolgáltatók felelősségét. A Digital Millennium Copyright Act szerint a szolgáltatóknak nem kötelességük nyomozni a náluk elhelyezett törvénysértő anyagok után; azokért csak akkor vonhatók felelősségre, ha tudtak róla, vagy üzleti hasznot szereztek belőle. A törvény a szolgáltatók védeltségéért cserébe azonnali lépést vár el tőlük, ha tudomásukra jutna az illegális másolat. A törvény

egyúttal a levédett technológiák feltörésére használható programokat is illegalitásba helyezi egy kivétellel, ha azokat a technológiák használhatóságának megőrzésére használják. További engedmény az eredeti tervezetből, hogy a könyvtárak és az iskolák továbbra is használhatják eddigi forrásait tanulmányokhoz, vizsgálatokhoz, ha az elemzés után letörlik a szoftverek, könyvek másolatát.

/INteRNeTTo heti hírlevél, 1998. 18. hét/

Jelentkezési felhívás új könyvtárosasszisztens tanfolyamra az OMIKK-ban

Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár új könyvtárosasszisztens-képző tanfolyamot indít, amelyre ezúton felvételt hirdet.

A tanfolyam a művelődési és közoktatási miniszter 10/1995. (IX. 22.) számú rendelete alapján szerveződik. Időtartama hozzávetőlegesen 1 év, féléves megosztással. Az oktatás elsősorban gyakorlati jellegű, amely a vizsgakövetelményekben is érvényesül. Az új tanfolyam elnevezésben azonos ugyan a korábbi „könyvtárosasszisztens” tanfolyammal, de tartamában és képesítési elismertségében nem. Rövidebb a képzési idő, szűkebb a tematika, következésképpen a képesítési fokozat is alacsonyabb. Így a 2/1997. (I. 31.) MKM módosító rendelete alapján végzett hallgató munkaköre *könyvtáros asszisztens*, amely D kategóriájú besorolásnak felel meg.

Tanfolyamunkra elsősorban azoknak az érettségizett hallgatóknak a jelentkezését várjuk – **1998. augusztus 10-ig bezárólag** –, akik a könyvtári munka gyakorlatát akarják rövid idő alatt elsajátítani, és a szövegszerkesztésben is jártasságot kívánnak szerezni.

A tanfolyam **kezdési időpontja** szeptember hónap.

A tanfolyam **részvételi díja** félévenként: 25 000,- Ft.

A **záróvizsga költsége** hallgatónként 3500–5000,- Ft.

A foglalkozásokat hetenként egy alkalommal, várhatóan csütörtöki napokon tartjuk 8 órától 17 óráig. 12 órától 13 óráig ebédszünet. Felvételi vizsga nincs. A jegyzetellátás kölcsönzés formájában történik. A felvételtől mindenki írásbeli értesítést kap, és ezzel egy időben közöljük az oktatás indításának pontos idejét. A július–augusztusi hónapokban a tanítás szünetel.

Jelentkezésüket **írásban kérjük benyújtani** az alábbi címre:

**Országos Műszaki
Információs Központ és Könyvtár
1088 Budapest, Múzeum u. 17.**

„Könyvtárosasszisztens-képzés 1998”

Érdeklődni lehet személyesen vagy telefonon: **Mártyán Gyulánál, 138-2300/154 m.**

Magyar Elektronikus Könyvtár: 2000 tétel

A Magyar Elektronikus Könyvtárba (MEK) hamarosan bekerül a 2000. tétel, jelentették be az alapítók, *Drótos László, Kokas Károly és Moldován István* a MEK-napon, amelyet március 20-án rendeztek az Országos Széchényi Könyvtárban. Már működik a web-felületről elérhető katalógus-adatbázis, a könyvtár VRML formátumú háromdimenziós bejárata, és teszt-verzióban kész a teljes könyvtárra a szabadszavas keresés lehetősége is. Bár a hangsúlyt a webes felület fejlesztésére helyezik, a külföldi, illetve vak olvasók érdekében a MEK továbbra is elérhető lesz gopheren keresztül is. Egyre több kiadóval és tudományos műhellyel sikerül állandó együttműködést kialakítani, így biztosított az állomány folyamatos gyarapodása. A Művelődési Minisztérium képviselőjében *Tóth Elek* elmondta, hogy a minisztérium szeretné kormányhatározatban rendezni a MEK helyzetét. Utalt az MKM Kulturális Örökség Főosztálya és Könyvtári Osztálya által készített közgyűjteményi és közművelődési információs hálózat fejlesztéséről szóló koncepcióra, amelyben több helyen is szó van a MEK tervezett fejlesztéséről.

/INteRNeTTo heti hírlevél, 12. hét, 1998. március 23./

Védett szerzői jogok az Interneten

Az amerikai törvényhozás 1998 első félévében fogja megszavazni az 1997-es Copyright Treaties Implementation rendeletét, amely az alkotmány módosítása mellett kiterjesztené a szerzői jogok védelmét a digitális forgalmazási csatornákra, beleértve az Internetet is. A régóta hiányolt törvény azonban túlságosan szigorú jelenlegi formájában, állítja az American Committee for Interoperable Systems (ACIS). A neves IT-gyártókat tömörítő szervezet szerint a rendelet lehetetlenné tenné a programozók életét, ugyanis a levédhetetlen programrészletekhez csak a forgalmazókon keresztül lehetne hozzáférni. Példának a hálózat biztonsági rendszerek és a titkosító eljárások tesztelését hozták fel, amelyeket megbénítana a törvény. A másik oldalon a Software Publishers Association és a Business Software Alliance szerint azonban semmiféle engedmény nem tehető, ha biztosítani akarják az online lopások beszüntetését.

/INteRNeTTo heti hírlevél, 1998. 13. hét/